

HABERLER

Carl Brockelmann *

(1868—1956)

6 Mayıs 1956 da Alman Doğu bilgisinin üstadı Prof. Dr. C. Brockelmann 88 yaşında olduğu halde ölmüştür.

17 Eylül 1868 de Rostock'ta doğan Prof. Brockelmann 1893 te Breslau Üniversitesine doçent, 1900 da Rostock Üniversitesine profesör, 1903 te de Königsberg Üniversitesine ordinarius profesör olmuştur. Bundan sonra 1910—1922 de Halle, 1922—1923 te Berlin, 1933 te Breslau Üniversitelerinde profesör olarak bulunmuştur. İkinci Cihan Harbinden sonra ise, hemen hemen son günlerine kadar Halle Üniversitesinde profesör idi.

Prof. Brockelmann karşılaştırmalı Samî dilleri, Suryanî filologyası ve arabistikte yeni bir çığır açmıştır. Ancak biz onu burada Türk dili üzerindeki baha biçilmez çalışmaları dolayısıyla anacağız. Gerçekten İslâmlığın kabulünden sonraki Orta Asya ve bunun yanında Anadolu Türk dili yadigârları üzerindeki çalışmaları türkologyada bir merhaledir. Brockelmann türkçe ile ilgilenmeğe başladığı zaman Türk dili araştırmaları Gök Türk yazıtlarının, Uygur yazmalarının ve *Codex Cumanicus*'un keşfi ve üzerinde yapılan çalışmalarla henüz başlamış bulunuyordu. Tam bu sırada, Birinci Cihan Savaşının en kızgın zamanında İstanbul'da bir bakıma Türk dil bilgisinin en önemli sayılabilecek keşfi yapıldı: 1070 civarında kaleme alınmış olan Kâşgarlı Mahmud'un *Divan Lûgat al-Türk*'ü. Arapça ve türkçe ile uğraşan C. Brockelmann bu eseri zamanının bütün güçlüklerine rağmen işleyerek türkologlar için kolayca faydalanılır bir hale getirmeği vazife bildi. Bu çalışmaları onu Orta Asya'da gelişen Müslüman Türk yazı dillerini araştırmaya götürdü. *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakaik*, Rabguzî'nin *Kıyasü'l-Enbiya*'sı, Altun

* Bu yazı için O. Pritsak'ın Ural-Altäische Jahrbücher XXVIII (1956), 54—56 da çıkan yazısından geniş ölçüde faydalanılmıştır.

Orda ve Memlûkler devri Türk dili yadigârları, Herat Renaissance'ını temsil eden Ali Şir Nevaî ve Hüseyin Baykara, nihayet Babur Şah ile ondan sonraki Maverâünnehir, Hindistan ve İran ile Kazan'dan Rus-Çin sınırına kadar uzanan çağdaş türklüğe ait eserler üzerine iğildiği birinci konusu oldu.

Ancak Brockelmann bu bölge dışında kalan Güney Batı ve özellikle Anadolu türkçelerine ait mahsullerle de meşgul olmuştur. Bu arada Doğu ve Batı (Oğuz) türkçelerine ait unsurların Anadolu türkçesinin başlangıç devresinde aynı zamanda görüldüğünü (bibliografyada 5 bk.) ilk olarak ondan öğrenmiş olduk.

Muhakkak olan bir şey varsa, o da Prof. Brockelmann'ın Türk dili araştırmalarında önemli yerini her zaman tutacağıdır. Bu bakımdan bilim dünyası kadar Türk milleti de kendisini minnetle anacaktır.

C. Brockelmann'a ait türkologya bibliografyası

KISALTMALAR

ABAW	Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften.
KCSA	Körösi Csoma-Archivum.
KSz	Keleti Szemle.
UAJb	Ural-Altäische Jahrbücher.
UJb	Ungarische Jahrbücher.
ZDMG	Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

a) Kitap makaleleri

1. Verzeichnis der arabischen, persischen, türkischen und hebräischen Handschriften der Stadtbibliothek Breslau (Breslau Şehir Kitaplığında: i arapça, farsça, türkçe ve ibranca yazmalar fihristi). Breslau 1903.

2. Katalog der orientalischen Handschriften mit Ausschluss der hebräischen der Stadtbibliothek zu Hamburg. Teil I: Die arabischen, persischen, türkischen, malaiischen, koptischen, syrischen, äthiopischen Handschriften (Hamburg Şehir Kitaplığındaki ibrancadan başka Doğu dilleri yazmaları katalogu. 1. Kısım: Arapça, farsça, türkçe, malayca, koptça, suryanca, habesçe yazmalar). Hamburg 1908.

3. Eine deutsche Hochschule in der Türkei (Türkiye'de bir Alman yüksek okulu): Akademische Rundschau, I/1 (1912), 39.

4. Zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen (Osmanlı türkçesinin grameri hakkında): ZDMG LXX (1916), 185—215. I. Zum Verbum (Fiil hakkında), 186—210; II. Zu den Zahlwörtern (Sayı sözleri hakkında), 210—215.

5. 'Alî's Qıssa'î Jüsuf, der älteste Vorläufer der osmanischen Literatur (Osmanlı edebiyatının en eski öncüsü Ali'nin Kıssa-i Yusuf'u): ABAW, Phil.-hist. Kl. Nr. 5, Berlin 1917.

6. Eine türkische Urkunde aus Ungarn (Macar menşeli türkçe bir vesika): Der Islam VII (1917), 345—348.

7. Mohammed—Mehmed: ZDMG LXXI (1917), 269.

8. Das Nationalgefühl der Türken im Licht der Geschichte (Tarih ışığı altında Türklerin milli hisleri). Hallische Universitätsreden (Halle Üniversite konferansları) 10. Halle 1918, 22 s.

9. Der Göttinger Cod. Turc. 25. Ein Beitrag zur Quellenkritik der Qanunnames (Göttingen türkçe yazması 25. Kanunnameler kaynak tenkitlerine bir ilâve): Der Islam VIII (1918), 261—267.

10. Zu Jacobs Aufsatz Islam VIII, 108 ff. (Jakob'un Islam VIII, 108 v. dd. daki makalesi hakkında): Der Islam VIII (1918), 346.

11. Altosmanische Studien I. Die Sprache 'Aşyqpaşas und Ahmedis (Eski osmanlıca incelemeleri I. Aşık Paşa ve Ahmedî'nin dili): ZDMG LXXIII (1919), 1—29.

12. Ein türkisches Imperativ-Präkativsuffix *-çi* (türkçe bir emir-yalvarma son eki *-çi*): KSz XVIII (1919), 149—150.

13. Mahmud al-Kaşgharis Darstellung des türkischen Verbalbaus (Türk fiil kuruluşunu Mahmud al-Kaşghari'nin anlatması): KSz XVIII (1919), 29—49.

14. Altturkestanische Volksweisheit (Eski Türkistan halk savları): Ostasiatische Zeitschrift VIII (1920), 49—73.

15. Turkologische Studien (Türkologya incelemeleri): ZDMG LXXIV (1920), 212—215. I. Nominalisierung von Sätzen (Cümlelerin isimleştirilmesi), 212—214). II. Zur Etymologie der Verba mit der Bedeutung 'machen' ('yapmak' manasındaki fiillerin etimologyaları üzerinde), 214—215.

16. Mahmud al-Kaşghari über die Sprachen und Stämme der Türken im 11. Jahrhundert (XI. yüzyılda Türklerin dilleri ve boyları hakkında Mahmud al-Kaşghari'nin bildirdikleri): KCsA I/1 (1921), 26—40.

17. Altturkestanische Volkspoese (Eski Türkistan halk şiiri) I: Asia Major, Proband. Leipzig 1923, 3—24.
18. Altturkestanische Volkspoese (Eski Türkistan halk şiiri) II: Asia Major I (1924), 24—44.
19. Volkskundliches aus Altturkestan (Eski Türkistan folklor malzemesi): Asia Major II (1924), 110—124.
20. Naturlaute im Mitteltürkischen (Orta türkçede tabiat sesleri): UJb VIII (1928), 257—265.
21. Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmūd al-Kāşgaris *Divan lûgat at-türk* (Mahmud al-Kāşgarî'nin *Divan lûgat al-türk*'una göre orta türkçe söz hazinesi). Bibliotheca Orientalis Hungarica I. Budapest-Leipzig 1928, VI+252.
22. Die Hofsprache in Alt-Turkestan (Eski Türkistan'da saray dili): Donum Natalicium Schrijnen, Nijmegen-Utrecht 1929, 222—227.
23. Ein neues südtürkisches Sprachdenkmal (Yeni bir Güney türkçesi dil anıtı): Islamica IV (1930), 170—182.
24. Zu den alttürkischen Inschriften aus dem Jenisseigebiet (Yeni-sey bölgesindeki eski türkçe yazıtları hakkında): UAJb XXIV (1952), 137—142.
25. Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens (Orta Asya edebiyat dillerine ait Doğu türkçesi grameri). Leiden 1951—1954, VIII + 429 s.
26. Nawa'is Biographien türkischer und zeitgenössischer Mystiker (Türk ve çağdaşı mutasavvıflar hakkında Nevaî biyografyaları): Documenta Islamica inedita. Festschrift Richard Hartmann (Richard Hartmann Armağanı). Berlin 1952, 221—249.

b) Tanıtma yazıları

27. V. Thomsen, Turcica. Helsingfors: KSz XVII (1917), 183—194.
28. A. v. Gabain, Alttürkische Grammatik (Eski türkçe grameri). Leipzig 1941: ZDMG XCVI (1942), 353—364.
29. Martti Räsänen, Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen (Türk dillerinin ses tarihi hakkında malzemeler). Helsinki 1949: Zeitschrift für Phonetik, 4. yıl, 3—4. defter. Berlin 1950, 261—266.
30. Kutadgu Bilig I. Metin, yayınlayan: Reşit Rahmeti Arat. İstanbul 1947: Oriens II/1 (1949), 144—146.